

Історія

УДК: 94(477)"18/19":069(436+439):930.2

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17628660>

**Музейна справа в українських землях Австро-Угорщини
XIX – початку XX ст. в сучасній історіографії**

Ходак Євген Олександрович,

аспірант кафедри українознавства, культурології та історії науки
Національного технічного університету «Харківський політехнічний
інститут», , м. Харків, Україна, <https://orcid.org/0009-0005-7777-9635>

Прийнято: 23.10.2025 | Опубліковано: 31.10.2025

***Анотація.** У даній статті розглядається музейна справа в українських землях Австро-Угорщини XIX – початку XX століття через призму сучасного погляду дослідників та науковців. Для глибокого розуміння ролі музеїв та музейництва ряд науковців розглядають історію українського музейництва, шлях від збирання до оформлення музеїв як окремих інституцій, які стали важливою складовою духовно-культурного розвитку українського народу.*

Музейна справа в українських землях Австро-Угорщини XIX – початку XX століття мала окремі відмінності від аналогічного процесу в Наддніпрянській Україні: діяли певні послаблення з боку влади на прояви національного руху, розвиток українських культурницьких та наукових установ, що в деякій мірі забезпечувалось австрійською конституцією.

Сучасна історіографія даної теми представлена різними жанрами, що викликає інтерес різноманітної аудиторії: від студентів ВНЗ, аспірантів, вчених, дослідників до широких верств населення, яким небайдужа вітчизняна

історія. Це – науково-популярні статті, монографії, публіцистика, навчальні посібники та підручники, матеріали конференцій, інтернет-публікації. Багатоманітна і тематика публікацій: характеристика музейної мережі в цілому, історія окремих музейних установ, певних збірок; осмислення ролі історичних постатей, які стали меценатами та фундаторами музейної справи.

У статті стисло розглядаються деякі аспекти розвитку музейної справи в українських землях Австро-Угорської імперії. Певну увагу приділено приватній ініціативі колекціонерів, меценатів, з власних збірок яких починалось організоване музейництво. Висвітлено питання осмислення ролі українських громадських культурно-освітніх товариств, які ставили за мету своєї діяльності розвиток національної свідомості та поширення освіти серед населення; показано роль представників духовенства, викладачів університетів, можновладців, що ініціювали створення музеїв.

Ключові слова: музей, музейна справа, фундатори, меценати, Австро-Угорська імперія, культурно-просвітницькі товариства, музейні збірки.

Museum Affairs in the Ukrainian Lands of the Austro-Hungarian Empire in the 19th – Early 20th Century in Modern Historiography

Yevhen Khodak,

Postgraduate Student, Department of Ukrainian Studies, Cultural Studies and History of Science, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”, Kharkiv, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0005-7777-9635>

Abstract. *This article examines the development of museum affairs in the Ukrainian territories of the Austro-Hungarian Empire during the 19th and early 20th centuries through the lens of modern academic perspectives. To gain a deeper*

understanding of the role of museums and museology, a number of scholars explore the history of Ukrainian museum work — from early private collections to the establishment of museums as independent institutions that became an essential component of the spiritual and cultural development of the Ukrainian people.

The museum movement in the Ukrainian lands of the Austro-Hungarian Empire during the 19th and early 20th centuries had distinct features compared to similar processes in the Dnieper region of Ukraine. Certain relaxations on the part of the authorities allowed for manifestations of the national movement and encouraged the development of Ukrainian cultural and scholarly institutions, which to some extent was guaranteed by the Austrian constitution.

Modern historiography on this topic is represented by a variety of genres, attracting a broad audience — from university students, postgraduates, scholars, and researchers to the general public interested in national history. These include popular science articles, monographs, journalistic essays, textbooks, educational manuals, conference materials, and online publications. The range of topics is also diverse: from analyses of the overall museum network and the histories of individual museums or collections, to reflections on historical figures who became patrons and founders of museum initiatives.

The article briefly explores certain aspects of museum development in the Ukrainian lands of the Austro-Hungarian Empire. Special attention is given to the private initiatives of collectors and philanthropists whose personal collections formed the foundation of organized museology. The study also highlights the contribution of Ukrainian public cultural and educational societies, which aimed to foster national consciousness and promote education among the population, as well as the role of clergy, university professors, and officials who initiated the creation of museums.

Keywords: *museum, museology, founders, patrons, Austro-Hungarian Empire, cultural and educational societies, museum collections.*

Постановка проблеми. У XIX – на початку XX століття в українських землях Австро-Угорської імперії починається процес становлення музейної справи. Це питання привертає увагу дослідників, які розглядають та аналізують цей процес за різними напрямками. Результати їх розвідок досить вагомо представлені в сучасній історіографії. Нами зроблено спробу узагальнити та певним чином систематизувати публікації за окремими аспектами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна історіографія розглядає музейництво та музеєтворення в українських землях Австро-Угорщини XIX – початку XX століття досить ґрунтовно, висвітлюючи його за різними темами. Автори публікацій досліджують не тільки історію музейних установ, роль меценатів та фундаторів музейної справи, але й аналізують передісторію, умови та передумови розбудови музеєтворення у даний період в українських землях імперії.

Мета статті – дослідити та проаналізувати зміст окремих сучасних публікацій щодо процесу становлення музейної справи в українських землях Австро-Угорщини XIX – початку XX століття, виявити його особливості, з'ясувати його місце у загальному процесі українського музеєтворення, сприяти поширенню та популяризації знань про історичне минуле українських земель.

Виклад основного матеріалу.

Музей – це особливе, багатогранне культурно-історичне явище. Історія його виникнення та розвитку вивчається багатьма суспільно-гуманітарними науками. Українське музейництво починалось із збирання та зберігання пам'яток культури й природи. Це період часів Київської та Галицько-Волинської держави, прийняття християнства. XI – XII ст. Ризниці, бібліотеки монастирів та соборів стали першими осередками, в яких зосереджувались

цінні збірки історичних та мистецьких речей. За часів козаччини й Гетьманщини XVI – XVIII ст. відбувся новий етап розвитку українського музейництва, тому сприяло піднесення українського національного життя. Організоване музейництво в Україні почалось у XIX столітті, поштовхом став український національний рух [1].

Перші музеї на території сучасної України виникли на початку XIX ст. В період XIX – початку XX ст. музеї України, які були важливою складовою духовно-культурного відродження українського народу, діяли в певних умовах: на відміну від Російської імперії, де українська мова і культура зазнавали утиску та репресій з боку влади, українці в Австро-Угорщині мали більше свобод, що стало підґрунтям для утворення в подальшому перших культурних товариств та політичних рухів. Музейні збірки давали достовірну, фактичну інформацію про минуле. Так музеї ставали об'єктивним джерелом знань, які музейники намагались донести до широких верств населення з метою долучення до надбань української і світової культури, підкреслювали самобутність українського народу [2].

Історія музейної справи потрапила в коло зору українських науковців ще наприкінці XIX – початку XX ст. Предметом вивчення були такі питання: узагальнення досвіду роботи музеїв, розробка теоретичних музеєзнавчих питань та законодавчої бази музейної справи, вивчення історії українського музейництва, його специфіки, закономірностей розвитку, перспектив тощо.

Серед перших, найбільш вагомих праць у дослідженні даного питання, були роботи М. Біляшівського, Ф. Шміта. М. Біляшівський першим з дослідників сформулював роль музеїв та завдання національного музейництва, висвітлив внесок меценатів та колекціонерів у збереження національної культурної спадщини [3]. Ф. Шміт окреслив проблеми державної політики в музейництві та створив спробу науково упорядкувати практичну діяльність музеїв [4].

Музейна справа в українських землях Австро-Угорщини XIX – початку XX ст. – явище досить складне і суперечливе та є певним відображенням історії регіону. У 70-х роках XVIII ст., після першого поділу Речі Посполитої, Галичина увійшла до складу Австрійської імперії, разом з частиною польських земель утворивши Королівство Галичини та Лодомерії (історична латинська назва Волинського князівства зі столицею у місті Володимир як складової частини Галицько-Волинського князівства). З XVII ст. до складу Австрійської імперії входило Закарпаття у складі Угорського королівства. В кінці XVIII ст. до Галичини та Лодомерії приєднали Північну Буковину з містом Чернівці [5].

У період кінця XIX – початку XX ст. в українських землях формувалась музейна мережа, здійснювалось поступове перетворення музеїв на культурну норму міського життя. Умови, в яких проходив процес музеєтворення в українських землях, висвітлюються у роботах сучасних дослідників (І.Дворкін, Т. Марискевич, М. Сеньків, А. Надопта).

Музейна справа розвивалася в українських землях імперій у різних умовах. В Російській імперії діяли жорсткі обмеження щодо діяльності українських установ, проте в Австро-Угорській імперії український національний рух мав кращі умови, зокрема у розвитку українських культурницьких та наукових установ. Все це наклало певний відбиток на процес музейного будівництва. Тобто, музейна справа в імперіях розвивалась в різних умовах, але і в Російській імперії і в Австро-Угорській, безперечно, це були прояви українського національного руху. Такий висновок робить науковець І. Дворкин на підставі аналізу різних джерел та публікацій [6].

Аналогічну точку зору висловлює дослідник Т. Марискевич: на території Австро-Угорщини українці Галичини й Буковини мали більш сприятливі умови для культурно-національного розвитку, ніж у складі Російської імперії, де панівною вважалась слов'янська нація. Остання третина XIX ст. в Галичині ознаменована виникненням українських громадсько-

культурних установ, які стали рупором української національної ідеї не лише серед корінного населення Галичини, але значною мірою і в Наддніпрянській Україні [7].

М. Сеньків зазначає, що конституційний режим Австро-Угорщини сприяв розвитку національного руху. Це приваблювало до Галичини громадсько-політичних діячів Наддніпрянщини. Тут діяло товариство «Просвіта», спортивні товариства «Сокіл», «Січ». Також розгорнули діяльність українські видання [8].

А. Надопта звертає увагу на австрійську конституцію, яка гарантувала галичанам правові умови для розвитку. У статті 19 «Закону про загальні права громадян» зазначалося, що всі нації держави рівні у правах, кожна з них має беззастережне право на збереження й плекання власної національності та мови. Таким чином, толерантна урядова політика на правовому рівні забезпечувала можливість українцям Галичини здійснювати політичну, організаційну та культурну діяльність, на відміну від самодержавної Росії [9].

Процес творення українського музеєзнавства Наддніпрянської України XIX – початку XX ст. досить вагомо представлений в сучасній історіографії. Проте, на наш погляд, даний процес в українських землях Австро-Угорщини висвітлюється недостатньо.

Процес становлення музейної справи представлений у сучасній історіографії у різноманітних жанрах та за різноманітною тематикою. Які ж питання розглядаються дослідниками? Які теми у полі зору стосовно музейної справи в українських землях Австро-Угорщини XIX – початку XX ст.?

По-перше, це питання, що пов'язані з загальною характеристикою музейної мережі та її класифікацією, дослідження діяльності окремих профільних груп музеїв; вивчення історії створення та змісту діяльності певних музейних установ, внесок меценатів та роль фундаторів у розбудові музейної справи тощо. Питанням класифікації музеїв в українських землях

опікувались науковці О. Любіцева, Т. Шпарага [10], О. Касинець [11], Е. Піскова [12], Б. Вол, Р. Шуст [13]. У своїх публікаціях вони представляють сучасну наукову класифікацію українських музеїв, прослідковують сам процес формування класифікації, розкривають ознаки певних груп, дають стислий огляд основних профілів та типів музеїв.

На українських землях, що перебували під владою Австро-Угорщини, не існувало власної музейної мережі до початку XIX ст. Лише у XIX ст. тут почали створюватися музейні заклади різних профілів, серед яких значне місце посідали історичні та етнографічні музеї.

Музеї Австро-Угорщини мали певну специфіку. Насамперед, їх діяльність характеризувалась представленням національної різноманітності. На території імперії у той час проживало одинадцять націй. Правлячими були тільки австрійці та угорці. Співправлячими народами називались поляки, італійці, хорвати, чехи. Ці нації у відповідності із своїми політичними інституціями мали змогу впливати на політику імперії. Українці, румуни, словенці, серби, словаки не мали впливу на хід політичних подій в державі [14]. Але всі нації привносили в культуру та, відповідно, музейництво свій національний колорит, свою неповторність, образ життя, звичаї, ремесла тощо. Експозиції музеїв демонстрували надбання культури та історію цих народів взагалі.

Які ж теми опрацьовують дослідники? Дослідниками Б. Волом і Р. Шустом зроблено ґрунтовний аналіз польської та української історіографії з питання діяльності музеїв Східної Галичини у період XIX – початку XX ст., міжвоєнний період XX ст., історії їх музейних пам'яток у роки Другої світової війни та після неї. Досить змістовно розкрито аспект формування музейних колекцій у добу Австро-Угорщини. Автори висвітлюють теми, що цікавлять сучасних дослідників [13]. Процес формування археологічних колекцій у львівських музеях наприкінці XIX – у першій половині XX ст. досліджував С.

Терський. Науковець прослідковує музейну історію фондкових колекцій Львівського історичного музею, роблячи акцент на археологічно-експозиційному аспекті: Музей Князів Любомирських, Природничий музей ім. Дідушицьких, Музей Ставропігійського інституту, Музей Наукового товариства ім. Шевченка, Національний музей митрополита А. Шептицького [15, 16].

В центрі уваги сучасної історіографії – Музей Наукового товариства ім. Шевченка. Історію Музею НТШ досліджував історик В. Кушнір [17]. Також дослідники Б. Вол, Р. Шуст дають загальну характеристику музейництва Галичини, характеризують окремі профільні групи музеїв, приділяють увагу загальноісторичним музейним установам [13]. Провідне місце серед загальноісторичних музейних установ займає Львівський історичний музей.

Найближчими за тематикою до історичних музеїв є краєзнавчі музеї, специфіка яких полягає у поєднанні характеристик музеїв історичного і природничо-наукового профілів. Прикладом такого музею є один із провідних музеїв – Тернопільський краєзнавчий музей (1912 р.) [18]. Тобто, одними з основних тем розвідок виявляються історична і краєзнавча тематики.

У XIX – на початку XX століття музейна справа на Східній Галичині активно розвивалася, з'являлися нові музеї та музейні установи, які відображали культурне та історичне багатство регіону. Центром музейництва став Львів. Він має багату музейну традицію, що сягає кінця XVIII – початку XIX століття. Це період історії Галичини у складі Австро-Угорської імперії, вплив французьких ідей просвітництва на розвиток суспільства. Розвиток музейної справи Львова здійснювався завдяки діяльності наукових товариств, церковних інституцій, меценатів. Перші збірки творів духовної та матеріальної культури протягом ряду століть зосереджувались у храмах та монастирях. За словами І. Свенціцького, у Галичині було стільки музеїв – скільки церков і монастирів [19].

Наряду з ініціативою представників духовенства поштовхом до створення музеїв була ініціативна діяльність приватних колекціонерів, меценатів, що дбали про ідею українського національного музейництва. М. Сеньків висвітлює діяльність меценатів та музейних фундаторів, завдяки яким відбувався процес створення та функціонування музеїв Львова кінця XIX – початку XX століть, які мають не тільки загальноукраїнське, а й світове значення. У своїй статті автор згадує імена таких історичних постатей: Ю. Оссолінський, Г. Любомирський, В. Дідушицький, О. Чоловський та інші [8].

Історик і бібліограф граф Юзеф Оссолінський, що деякий час був директором придворної бібліотеки, став ініціатором створення в Галичині наукової установи, що поєднує бібліотеку, музей старожитностей та дослідний центр. До цієї установи він передав власні збірки рукописів, друковані видання, картини, скульптуру, гравюри, збірки медалей, карт тощо. Це був початок публічної бібліотеки – заклад ім. Оссолінських – Оссолінеум. Куратором закладу він призначив Г. Любомирського та його спадкоємців. Польський шляхтич, князь Г. Любомирський став фундатором і меценатом найстарішої публічної музейної збірки Львова. Експонати були розташовані за п'ятьма розділами: пам'ятки археологічно-історичні, пам'ятки історичні, твори мистецтва (малярство, графіка, скульптура), кабінет зброї та різне [8].

Представник аристократії, граф Володимир Дідушицький, його рід веде початок від княжих часів. Дідушицькі посідали високі державні пости. Вони надавали великого значення освіченості, серед них було немало людей, які займалися колекціонуванням та науковими дослідженнями. Починає займатися музейною справою і В. Дідушицький. Коло його інтересів: колекції тварин і птахів, гербарій, різноманітні палеонтологічні і геологічні матеріали. Все це стало основою музею, який отримав офіційну назву – «Природничий музей ім. Дідушицьких» [20]. Головним завданням Музею засновник вважав «збір усього, що природа на землі нашої створила» [21], а потім – наукове

опрацювання (систематизація, каталогізація) експонатів. Згодом В. Дідушицький передає музей місту, забезпечуючи йому довічне фінансове утримання. Він був впевнений, що така установа має належати суспільству з метою наукового вивчення і дослідження, популяризації знань про рідну природу, заохочення сучасної молоді до її вивчення, до колекціонування, збільшення природознавчих збірок. В. Дідушицький займався також організацією місцевих та міжнародних виставок. Музей став активним учасником періодичних виставок Віденського орнітологічного товариства, де на Першому міжнародному орнітологічному конгресі В. Дідушицький одним з перших у світі виголосив доповідь про охорону птахів. Музеєзнавча діяльність В. Дідушицького знаходиться у центрі уваги дослідниці Н. Божко. Авторка висвітлює благодійницьку і меценатську діяльність графа, що займався науково-дослідною та підприємницькою діяльністю, сприяв культурному, зокрема музейному, розвитку Східної Галичини XIX століття. Також розглядається процес доброчинності та меценатства в Австро-Угорщині взагалі, його розквіт у зазначений період, позитивні зміни у соціокультурному розвитку західноукраїнських земель, що мали місце завдяки доброчинній діяльності визначних особистостей імперії [22].

Вагомий внесок у створення та розвиток музейної мережі Галичини зробив історик, колекціонер, директор декількох музейних установ Олександр Чоловський. Завдяки його ініціативі і зусиллям у Львові була створена і відкрита у 1907 р. Міська галерея мистецтв. Він видав більше 100 робіт з питань археології, мистецтва, архівістики, музеології, військової історії, краєзнавства, працював урядовим реставратором. Його зусилля допомогли розширити колекції існуючих на той час музеїв, зберегти їх у міжвоєнний та повоєнний періоди. Але вагоміший слід залишив О. Чоловський своєю ініціативою і діяльністю, щодо організації та створення ряду музейних установ Львова і жертвною діяльністю задля поповнення їхніх колекцій. Зокрема, він

став ініціатором заснування Львівського історичного музею (1893 р.) А. Крутоус, наукова співробітниця Львівського історичного музею, змістом історичної розвідки якої став пошук першоджерел зародження і розвитку музейної справи у Львові, визначила і охарактеризувала основні етапи формування колекцій музею Львівського історичного музею. Вагомою її заслугою є показ процесу львівського музеєзнавства у складі загальноукраїнського музейного простору [23]. Також дослідниця відзначає особливу роль О. Чоловського у формуванні муніципального музейництва Львова [24].

До збирання та збереження власне українських цінностей долучились представники духовенства, оскільки на той час це були люди освічені і національно свідомі. Український історик, музейник, громадсько-культурний діяч Сидор О.Ф. досліджує музейницьку діяльність митрополита А. Шептицького. Для упорядкування, опрацювання та вивчення власної колекції з метою надання їй статусу музею А. Шептицький запрошує на роботу І. Свенціцького, який вивчав та упорядковував експонати музеїв Ставропігійського інституту та Народного дому. Для А. Шептицького мета створення Церковного музею полягала у збереженні для науки і нащадків пам'яток «культурно-церковного життя південно-західної Руси-України» [19], бо він вважав, що українське давнє мистецтво має велику цінність. А. Шептицький заснував Церковний музей у Львові (1908 р.) У 1909 р. його перейменовано у Національний музей ім. А. Шептицького, у 1911 – у Національний музей у Львові. С часом музей поширює свій профіль, охоплюючи всі сторони культурного життя.

Ініціаторами створення музеїв були і викладачі навчальних закладів, громадські діячі. Так, професор Львівської політехніки Ю. Захарієвич і громадський діяч Ф. Зем'ялковський стали авторами ідеї про створення у Львові музею художніх промислів (1872 р.) Прикладом для них слугував

Віденський промисловий музей. Меценатів майже не виявилось. Але львівська громада підтримала цю ідею і разом із ремісничими організаціями сприяла його заснуванню і розвитку [8].

Засновником Ставропігійського музею став керівник Ставропігійського інституту професор Львівського університету, дослідник української старовини І. Шараневич. Основа музею – експонати Археологічно-бібліографічної виставки Ставропігійського інституту (1888 р.), яка стала першою виставкою пам'яток давньоукраїнської культури. Виставка складалася з бібліографічного та археологічно-мистецького розділів [19]. Експонати Ставропігійського музею було розміщено за п'ятьма відділами: рукописів і стародруків, церковного мистецтва, археології, нумізматики, документів з історії України. Досліджували історію становлення та діяльності Ставропігійського інституту О. Киричук, І. Орлевич [25], Н. Булик [26] та інші.

Громадський діяч, педагог, журналіст і композитор А. Вахнянин став фундатором українського громадського культурно-освітнього товариства «Просвіта» (1868 р.) Товариство ставило за мету розвиток національної свідомості та поширення освіти, відігравало значну роль у громадському та політичному житті Галичини. Сам А. Вахнянин розглядав музейництво як одне з напрямлень діяльності товариства. Музей «Просвіти» (1869 р.) поповнювався роботами галицьких художників, предметами побуту, музичними інструментами, цеховими знаками. Тут була велика збірка писанок, стародруки і цінні рукописи. Товариство не мало намірів організовувати самостійний музей, тому її збірки було передано Національному музею у Львові (1913 р.)

Дослідник Т. Марискевич початок ХХ ст. у Львові характеризує так: «В цей час Львів охоплює справжній музейний шал». 1904 р. – у спеціально побудоване приміщення переїжджає Художньо-промисловий музей. 1905 р. – відкривається Церковний музей. Готується до відкриття Музей ім. короля Яна

III (відкриття 1908 р.) Також автор статті вважає, що наприкінці XIX ст. в Галичині складається етнографічна школа, починають створюватися регіональні краєзнавчі музеї, підкреслює активну роль серед львівських краєзнавців О. Чоловського - голови товариства «Шанувальників минулого Львова», відомого організатора музейної справи. Історію діяльності галицьких краєзнавчих музеїв автор висвітлює на прикладі музейного товариства «Бойківщина» в Самборі (наприкінці 1920-х р.) та історико-етнографічного музею при ньому [7].

Дослідниця А. Крутоус досліджує процес створення та розвиток музеїв Львова XX ст., формування їх фондів. Ряд робіт присвячено діяльності історичного музею [21]; меценатам, науковцям, що зробили вагомий внесок у становлення музейної справи Львівщини взагалі, підкреслює особливу роль у розвитку гмінного музейництва Львова О. Чоловського [22].

Питаннями історії створення та розвитку археологічного музейництва, зокрема Східної Галичини, Волині опікується С. Шеломенцев-Терський. [15] [16]. Багато уваги у своїх роботах приділяє дослідженню колекцій пам'яток воєнної історії цього періоду.

Значний ряд досліджень присвячений сучасними науковцями діяльності Музею Наукового Товариства ім. Шевченка. Серед них помітне місце посідає монографія В. Кушніра [27]. Викликає інтерес сучасних бібліографів дослідження проблеми Ставропігійського інституту у Львові, в структурі якого існував музей. Діяльність цієї культурно-освітньої установи розглядає у своїх роботах О. Киричук: історія виникнення, фундатори та меценати, ідеологічні діячі установи, культурна та просвітницька діяльність установи, музейництво, вклад установи у збереження та вивчення пам'яток культури [28]. Саме історії створення та діяльності Музею Ставропігійського інституту присвячено також статтю О. Киричук О. і Л. Федорової в Енциклопедії історії України [29]. Серед наукових доробків щодо діяльності Ставропігійського

інституту значне місце посідає монографія І. Орлевич, в якій дослідниця розглядає основні напрями діяльності установи, акцентуючи увагу саме на музеєзнавчій діяльності [30].

Історична розвідка дослідника М. Сеньківа досліджує історії початку майже всіх музейних установ Львова кінця XIX – XX століття, доводить до сучасників імена історичних осіб, що стояли у витоків цих установ, з'ясовує їх роль та неоціненний внесок у процес створення національного музеєбудування [8].

За свою давню та складну історію землі Закарпатського краю у різні часи входили до складу Австро-Угорщини, Чехословаччини (Підкарпатська Русь), Угорського королівства. Закарпаття було і окремим державним утворенням – Карпатською Україною, де президентом став Августин Волошин. Все це призвело до того, що Закарпаття було економічно відсталим краєм, населення знаходилось у тяжких умовах. Таке становище зумовило і культурну відсталість регіону. Наслідком цього стало посилення визвольного руху, піднесення самосвідомості у другій половині XIX ст., коли вагомою силою стають працівники промислових підприємств.

Процес розбудови музеїв в Україні торкнувся й Закарпаття. До цього часу музейна справа у регіоні майже не розвивалась. Перші згадки про колекції старовини пов'язані з ім'ям єпископа Мукачівської греко-католицької єпархії А. Бачинського. Засновник єпархіального архіву та бібліотеки, збирач предметів церковної старовини. Його діяльність не знайшла підтримки. Поштовх музейній справі надали визначні діячі та громадські організації Закарпаття. Музейна справа в українських землях цього регіону почала відроджуватися лише на початку XX ст.

Певний ряд сучасних науковців цікавляться процесом становлення та розвитку музейної справи на Закарпатті взагалі й зокрема у XIX - першій половині XX ст. У центрі більшості історичних розвідок такі проблеми:

визначення передумов появи музейних закладів на Закарпатті; виявлення особливостей процесу музеєбудування з урахуванням складної історії регіону, культурно-етнічних відмінностей, специфіки розташування; дослідження ролі історичних особистостей та товариств у процесі створення музейних установ тощо. Стосовно цього, слід назвати такі імена: Н. та В. Керецмани, І. Стряпко, В. Панкулич, Ю. Качій.

Н. та В. Керецмани досліджують краєзнавчу діяльність товариства «Просвіта» [31]. Також роль Товариства та його вплив на культурно-громадське життя Закарпаття вивчає І. Стряпко, зосереджує свою увагу на практиці збирання, обробки та поширення знань членами товариства [32]. Огляд розвитку музейних установ та стислі характеристики їх історій заснування та розвитку подано в статтях В. Панкулич [33] та Ю. Качія [34].

Особливо треба відзначити публікації дослідника Закарпаття, історика, краєзнавця, археолога, музеєзнавця Й. Кобаля, який ґрунтовно багато років вивчав спадщину Т. Легоцького, основоположника музейної справи на Закарпатті. Результатом такої роботи стало понад 20 наукових розвідок про Т. Легоцького, під час роботи в музеї дослідник описав тисячі предметів з його колекції [35]. У статтях зроблено акцент на найважливіших моментах діяльності науковця, який вважав музей не тільки збереженням, але й центром поширення знань про минуле та взагалі центром культурної освіти краю. Т. Легоцький став ініціатором створення першого музейного товариства Закарпаття. Високоосвічена людина, що займалася різноплановою науковою діяльністю, юрист, історик, мандрівник, автор численних наукових праць з історії Закарпаття та Угорщини, коло інтересів якого: історія, етнографія, археологія, фольклор тощо. Але весь вільний час він присвятив зібранню старожитностей. Заслуга науковця ще й в опрацюванні зібраного та публікаціях. У 1907 р. разом з однодумцями він створив «Музейне товариство імені Т. Легоцького», головною метою діяльності якого стало створення

музейної установи. Але за своє життя науковець так і не зміг цього зробити. З часом експонати перейшли у власність держави, і в Мукачевому запрацював Краєзнавчий музей Т. Легоцького (1924 р.)

Остання чверть XIX ст. на Буковині характеризувалась розвитком промисловості і ремесел. Керівництво краю намагалось популяризувати кращі зразки місцевої промисловості і ремісництва у порівнянні з аналогічними зразками виробників з інших регіонів Австро-Угорської імперії, а також демонструвати досягнення сучасного технічного прогресу. З метою втілення цієї ідеї було вирішено створити музей. Очолив музей на громадських засадах директор Чернівецької промислової школи Й. Лайцнер. Збірки музею розмістили в приміщенні школи. Сейм Буковини виділив щорічне фінансування. 1888 р. Промисловий (Ремісничий) музей почав свою роботу. Керівництво музею проводило змістовну роботу: організація стаціонарних експозицій, проведення виставок; безкоштовні студії малювання для ремісників, курси підготовки для майстрів-взуттєвиків; цикли лекцій для ремісників за фахом. Навіть було проведено курс лекцій з питань промисловості і ремесел краю для учнів шкіл.

У цей же період починає свою діяльність Музей церковного мистецтва (1899 р.), розташований у резиденції буковинських митрополитів у Чернівцях. Мав два відділи: історико-археологічний та церковного живопису. На відмінність від Буковинського крайового музею та Промислового (Ремісничого) музею Музей церковного мистецтва був закритим для широких кіл населення. Найбільш плідною діяльність музею була на початку XX ст. Пізніше цей музей отримав назву Музей Буковинської митрополії. Ці музейні установи Буковини у другій половині XX ст. стали основою Чернівецького обласного краєзнавчого музею [36]. Активним учасником та ініціатором створення та відкриття музеїв Буковини був бургомістр Чернівців барон Антон рицар Кохановський фон Ставчанський (1817 – 1906). Він дбав не

тільки про економічний та науковий розвиток міста, але й про освітній та культурний. На його думку, таку місію мають виконувати і музеї – джерела інформації про минуле та популяризації найкращого і найсучаснішого. Він сприяв діяльності Буковинського промислового музею (1895 р.). Під його патронатом та спільно з Палатою ремесел і торгівлі було створено Музей ремесел (Промисловий музей), був ініціатором виставок на його базі, у тому числі й міжнародних. Сприяв відкриттю музею старожитностей – Мюнцкабінет (монетний) при Чернівецькому університеті, підтримував діяльність Православного архієпископського єпархіального музею (1887 р.) – музею церковних старожитностей [37].

Висновки. Отже, узагальнення матеріалу, поданому у статті, дає змогу зробити певні висновки. Історіографія історії музейництва в українських землях Австро-Угорщини є масивною, різноплановою, представлена різними видами джерел, різноманітними жанрами та тематикою. Авторами публікацій є науковці, дослідники, працівники музейних установ, наукова молодь, письменники-публіцисти, викладачі вишів. Питання, що досліджуються: класифікація та характеристика профільних груп музеїв, роль фундаторів та меценатів музейного руху в розбудові музейництва, приватна ініціатива та благодійництво можновладців, представників духовенства, наукової еліти університетів, громадських діячів; діяльність культурно-освітніх товариств. Взагалі процес музестворення в українських землях Австро-Угорщини XIX – початку XX ст. має свою специфіку, що в деякій мірі обумовлено кращими умовами, ніж у Російській імперії.

Разом з цим, на наш погляд, в сучасній історичній науці та музеології відсутнє послідовне й системне дослідження історіографічного доробку сучасних українських дослідників історії музейної справи в українських землях Австро-Угорської імперії XIX – початку XX ст. Вважаємо за доцільне

продовження аналізу сучасної історіографії історії українського музейництва «довгого» XIX століття.

Список використаних джерел

1. Ізборник. Музеї і пам'ятки культури й природи на Україні. Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І). - Мюнхен, Нью-Йорк, 1949. — Т. 3. — С. 1018-1027. [Електронний ресурс] <http://izbornyk.org.ua/encycl/eui097.htm> (дата звернення: 16.08.2025).
2. Дворкін І. Трансформація музейної справи Наддніпрянщини у 1805–1920 рр. (за матеріалами Полтавської, Харківської, Чернігівської губерній та м. Києва) Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Луганськ – 2009. Східноукр. Нац. ун-т ім. В. Даля.
3. Біляшівський М. Ф. Наші національні скарби. Київ: Шлях, 1918. 15 с.
4. Шмит Ф. И. Исторические, этнографические, художественные музеи. Очерк истории и теории музейного дела. Харьков: Изд-во «Союз» Харьк. кредитного союза кооперативов, 1919. 103 с.
5. Ізборник. Українські землі під Австрією й Угорщиною в рр. 1772-1918. Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І). — Мюнхен, Нью-Йорк, 1949. — Т. 2. — С. 484-498. [Електронний ресурс] <http://litopys.org.ua/encycl/eui045.htm> (дата звернення: 16.08.2025).
6. Дворкін І. В. Національні музеї в Україні на початку XX століття / І. В. Дворкін // Культурологічний альманах / МОН України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2023. – Вип. 1. – С. 25-30.
7. Історичні пам'ятки Галичини. Матеріали п'ятої наукової краєзнавчої конференції 12 листопада 2010 р. Львів-2011. Тарас Марискевич. Видатні фундатори українського музейництва в Галичині с. 254-262.

8. Фундатори і меценати львівських музеїв кінця XIX - початку XX століть / М. Сеньків // Скарбниця української культури: Зб. наук. пр. – Чернігів, 2007. – Вип. 8. – С. 242-256.
9. Андріана Надопта. Роль громадських, наукових організацій та церкви у формуванні та становленні українського етнографічного музейництва Галичини кінця XIX — 30-х рр. XX ст. Народознавчі зошити. № 4 (106), 2012.
10. Любіцева О. О. Музейний туризм: навч. посібник. / О. О. Любіцева, Т. І. Шпарага – К., 2021. – 150 с.
11. О. Касинець. Основи музеєзнавства. Мукачево: МДУ, 2012.-79 с.
12. Е. Піскова. Буковинський крайовий музей. Київ: Наукова думка, 2009.
13. Б. Вол, Р. Шуст. «Сучасне галицьке музейництво: стан і перспективи»// Галичина: етнічна історія. Темат. зб. статей. С. 187. Львів, Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008.
14. Криховецький І. Австрійський конституціоналізм та формування засад парламентаризму в Галичині другої половини XIX ст. Науковий вісник МГУ. Сер.: Юриспруденція. 2020 № 48, т. 2.
15. Шеломенцев-Терський С. Дослідження та колекціонування старожитностей Волині львівськими музейними закладами (XIX – 1-а пол. XX ст.). Волинськ. музей: історія і сучасність. Наук. зб. Вип. 3. Матеріали III Всеукр. наук. конф. Луцьк-Колодяжне, 18–19.05 2004 р. Л., 2004. С. 241–244.
16. Шеломенцев-Терський С. З історії колекціонування археологічних пам'яток у Східній Галичині (XIX – перша пол. XX ст.). Наукові записки Львівського історичного музею. Львів: Новий час, 2006. Вип. XI. С. 3–18.
17. Кушнір В. Музей наукового товариства ім. Шевченка у Львові: від заснування до створення першої загальнодоступної експозиції. Народознавчі зошити. №5 (107). 2012. С. 824-832.

18. Маньковська Р. Краєзнавчі музеї в дослідженні регіональної історії України // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. – К.; Донецьк, 2001. – Вип. XVII. – С. 9.
19. Сидор О. Національний музей у Львові в історії музейництва Галичини кінця XIX – початку XX ст. // Літопис Нац. музею у Львові. – № 3(8). – 2004.
20. Чорнобай Ю., Климишин О., Бокотей А. Володимир Дідушицький. Біографічний нарис до 175-річчя від дня народження. – Львів, 2000.
21. Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie. – Lwow, 1880. С. 9-10.
22. Божко Н. М. Доброчинна діяльність графа Володимира Дідушицького (Галичина XIX ст.) С. 8 Наук. вісник МГУ. Сер.: Історія. Філософія. Політологія. 2019 № 18.
23. Крутоус А. З минулого Львівського історичного музею. Наукові записки. Львів, 1996. Вип. 5, ч.1. С. 3—19.
24. Крутоус А. Львівські музеї і Олександр Чоловський. Наукові записки / Львівський історичний музей. Львів, 1997. Вип. 6. С. 3–13.
25. Киричук О., Орлевич І. Львівський Ставропігійський інститут (1788–1914). Роль у суспільно-політичному, культурному та релігійному житті українців Галичини / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Інститут релігієзнавства – філія Львівського музею історії релігії. – Львів: Логос, 2018. – 288 с.
26. Булик Н. Археологічні колекції у музеях Львова (1823–1914) Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. Вип. 12. 2008. С. 407–428.
27. Віталій Кушнір. Музей Наукового товариства ім. Шевченка. (1892 – 1940 рр.): монографія. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2021. 192 с.
28. Киричук О. Львівський Ставропігійський інститут у громадському житті Галичини другої половини XIX – початку XX століття. Львів, 2001. 186 с.

29. Киричук О., Федорова Л. Музей Ставропігійського інституту. [Електронний ресурс]// Енциклопедія історії України: у 10 т. Київ: Наук. думка, 2010. Т. 7 : Мл – О. С. 112.
30. Орлевич І. Ставропігійський інститут у Львові (кінець XVIII – 60-і рр. XIXст.). Львів: Логос, 2000. 188 с.
31. Керецман Н. Краєзнавча діяльність «Просвіти» на Закарпатті / Н. Керецман, В. Керецман // Науковий збірник Товариства «Просвіта» в Ужгороді. Річник І (XV). – Ужгород: Закарпатське крайове Товариство «Просвіта», 1996. – С. 52-57.
32. Стряпко І. О. Товариство «Просвіта» в громадсько-політичному та культурному житті Закарпаття (1920-1939): Монографія / І. О. Стряпко. – Серія «Studia Regionalistica» / № 5; НДІ політичної регіоналістики; УжНУ – Ужгород: Інформ-видавн. центр ЗППО, 2012. – 328 с.
33. Панкулич В. В. Історія музейної справи на Закарпатті / В. В. Панкулич // Наук. вісник УжНУ. Сер.: Історія. – Вип. 22. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2009. – С. 159-161.
34. Качій Ю. З історії музейної справи на Закарпатті / Ю. Качій // Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. – Вип. 1. – Ужгород: Карпати, 1995. – С. 9-15.
35. Кобаль Й. Зачинатель музейної справи: [Т. Легоцький] / Й. Кобаль // Закарпатська правда. – 1995. – 25 липня. – С. 4.
36. Піддубний І., Ротар О. Чернівецький обласний краєзнавчий музей та його місце в історії музейної справи Буковини. Музейний щорічник Чернівецького обл. краєзнавч. музею. Вип. 6-8 (2021-2023) Чернівці, «Друк Арт», 2023 ст. 5.
37. Щербанюк Л. Чернівці європейські Антона Кохановського. Муніципальна бібліотека ім. А. Добрянського. 2017. [Електронний ресурс] <http://www.dobrabiblioteka.cv.ua/ua/news?id=952125> (дата звернення: 16.08.2025).